

Türk Dünyası Destan Söyleme Geleneğinde Türkmen Destanlarının Yeri*

Prof. Dr. Erman ARTUN

Destan söyleme geleneği, Türk dünyasının kültürel kimliğinin ana kaynaklarından birini oluştururken, diğer yandan da Türklük dünyasının paylaştığı ortak bir mirastır. Bu mirasın kökleri Türklük dünyası tarihinin derinliklerine kadar uzanır. Türk dünyasının kültür varlığının önde gelen öğelerinden biri destan söyleme geleneğidir. Bu gelenek Türk cumhuriyetleri ve topluluklarında ortak bir mirastır. Ortaklığın temeli; aynı dili, tarihi, kültürü paylaşan kavimlerin aynı kökten beslenmelerine dayanmaktadır. Türk dünyasında kazandığı anlam ve fonksiyon itibarıyla destan söyleme, belli bir milletin düşünce ve ruh dünyasının söz veya ezgi ile sanata dönüşmesi ve bunun ifade ve icra edilmesidir.

Türk kültürü de tarih ve coğrafyadaki çok boyutluluğa paralel olarak çeşitlenmiş farklı seviye ve birikimlerle zenginleşerek ve farklılaşarak ancak ilk kaynaktan gelen ortaklıklarını sürdürerek günümüze ulaşmıştır. Bu nedenle Türk destanları da tarihî ve coğrafi çok boyutluluğun getirdiği dil ve kültür dairelerine paralel olarak çeşitlenmiştir.

Bütün dünya edebiyatlarının ilk örnekleri destanlardır. Destan terimi birden fazla nazım şekli ve türü için kullanılmaktadır. Destanlar, çeşitli konularda yaradılış hikâyeleri yanında, milletlerin hayatında büyük yankılar uyandırmış bir kahramanın veya tarih olayının millet muhayyilesinde ortak sembol ve ifadelerle zenginleştirilmiş uzun manzum hikayeleridir.

Destanlar bir milletin ortak mücadelesini ortak değerler, kurallar, anlamlar bütünlüğü içinde yorumladığı ve yaşatıldığı toplumun geçmişini ve geleceğini temsil eder. Destanlarda tarihi olay ve kahramanlar milletin ortak bilinçaltının, vicdanının istek, beklenti, doğruları ve değerleri ile idealleştirilir. Eski hatıralarla birleştirilerek tarihî gerçekmiş gibi anlatılırlar. Her milletin millî kimlik ve nitelikleri, ortak dünya görüşü, hatıra ve beklentileri yanında kusurları ve yanlışları da destanlarına yansır.

Kişiler, olaylar, doğal varlıklar hep gerçek yaşamdaki boyutlarından daha büyük, daha zengindir. Destanlar olağanüstü nitelikler taşıyan kahramanların eylemleri üzerine kurulmuştur. Olaylara doğaüstü yaratıklar da katılır. Olaylar çok geniş bir kozmik coğrafya üzerinde geçer. Bir destanın dünyası ortaya çıktığı zaman içinde düşünebilecek her şeyi barındıran bütünsel, çok yönlü bir dünyadır. Hemen bütün destanlarda uzun yolculuklar anlatılır. Destanlarda uzun anlatı, betimleme ve konuşma bölümleri bulunur. Öykü içinde öyküye yer verilir. Törenselleşmiş söyleyişler ve kamusal duyarlılık hâkimdir. Gerçek yaşamın yansımaları da destanların içinde bazen gerçekçi çoğu zaman da stilize edilmiş halde bulunur.

Destanlar olağanüstü ile gerçeği, efsaneyle tarihi kaynaştırarak kahramanlık olaylarını veya bazı büyük toplumsal olayları manzum biçimde dile getiren ürünlerdir. İslâmiyet öncesi sözlü Türk edebiyatı ürünleri arasında en önemlisi destanlardır. Destan sözlü geleneğe oluşur, kuşaktan kuşağa aktarılırken değişikliğe uğrar (Çotuksöken, 1994:27).

Destanların başlıca özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Bütün destanlar manzumdurlar. Bazen aralarına mensur parçalar da katılır. Bu özellik önceden mi yoksa sonradan mı bu metinlere yerleştirilmiştir, bilinmiyor. Destanda, bir milletin millî iradesinin

* Nail Tan'a Armağan, Kültür Ajans Yay.: 103, BRC Matbaası, Ankara, 2011

direnme gücü sergilenir. Bir milletin maddî ve manevî yapısı, kültür birikimi, yaşayışını şekillendiren öğeler, destanda yaşatılan veya savunulan hayat anlayışını besleyen kaynaklardır. Destanın mantığı, kişisel tutkularından, geçici isteklerden çok, millete mal olmuş, millet bütünlüğünü etkileyen davranış ve tutkularından kaynaklanır. Yani ulusal ülküyü ifade eder. Dramatik olayların bütünlüğü içinde trajik olaylarla da bütünlük kazanan destanlarda insan, gerçeğin üstünde; olduğundan daha güçlü ve asil gösterilir. Bir toplumun yaşadığı destan olayları, toplum içinde sembol haline gelmiş bir tipin hayatı etrafında geçer (Öztürk; 1985: 172).

Destanlar, bir milletin vatan, millet ve din duygularını canlı tutabilmek için anlatılırlar. Destanlar, aynı zamanda bir milletin tarihi aşamalarını göstermeleri ve o milletin tarihî belgelerinin en az bulunduğu devirlere ait olayları anlatmalarıyla da milletlerin geçmiş tarihini aydınlatmada önemli rol oynamaktadırlar. Fakat şu da göz ardı edilmemelidir ki, destanlar, hiçbir zaman tarih değildir (Boratav;1982:73). Destanlar, kökü tarihe dayanan, ilhamını tarihten alan bir halk edebiyatı ürünüdür. Bir bakıma destanlar, halk gözüyle görülen, halk ruhuyla duyulan ve halk hayalinde masallaştırılan tarihlerdir.

Destanlar toplum vicdanının sesi olduklarından ulusal bilinci güçlendiren ve ulusal dayanışmayı sağlayan önemli eserlerdir. Ortak bilinçle oluşan ülkü ve gelenek gibi toplumu canlı tutan öğeler, destanlarda bir hayat görüşü ve felsefesi olarak soylu ya da yönetici sınıftan gelen destan kahramanının kişiliğinde dile getirilir. Bu yönüyle destanlar milletlerin soy özellikleri, sosyal yapıları, ülküleri, millî değerleri, gelenek ve göreneklere üzerinde yapılacak araştırmalarda ilk temel kaynağını oluştururlar (Yetiş, 1994, C. 9: 202).

Destanlar; bir tarihi olayın oluşu ve sonuçlarının aktarılması ve bunların yorumunu değil, tarihi olayların bir kahraman tarafından yaşanış şeklini, kahramanın bu olaylardaki rolünü, yaptığı işleri ve gösterdiği başarıları anlatırlar. Denilebilir ki, tarihi olayları yaşamış ve yaşamamış, duymuş veya öğrenmiş kişiler olan destan anlatıcıları bu olayları varisi ve sahibi oldukları geleneklere ve de içinde buldukları sosyal çevre ve şartlara göre yorumlarlar. Bu şekilde destani bir anlatma çeşitli dönemlerden öğeleri kapsadığı gibi, anlatıcısının yeteneğine göre her defasında yeniden şekil bulmakta, anlatmanın şekli de anlatıcıya göre, yer, zaman ve şahıs gibi değişiklikleri içerebilmektedir (Ekici, 2002:15).

Destan kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı, Yunanca “epos” sözcüğünden gelmektedir. “Epos” terimi Orta Asya Türk boylarında daha çok Manas Destanı gibi büyük hacimli destanlar için kullanılmaktadır. “Epopé” veya “epik” terimleri ise daha çok kahramanlık konulu destanlar için kullanılmaktadır (Ekici, 2002: 28-29).

Destan türü, yazı öncesi insan topluluklarının tarihini, ancak efsaneleşmiş kahramanlık olaylarını ve bunları gerçekleştirenleri anlatan uzun manzumelerdir. Tarihten önceki çağlarda tanrılar veya tanrılaştırılmış insanlar hakkında söylenerek zamanla inanış haline gelen efsaneye “mitos” denir. Mitoslarda tanrılar ve insanlarla birlikte devlerin, cinlerin, perilerin ve diğer masal yaratıklarının da hikâyeleri vardır. Bir milletin mitoslarını inceleyen bilim dalına “mitoloji” denir. Mitoloji, efsane, folklor ve tarih öğeleri içeren destan türü, uzunluğu, kapsamının genişliği ve üslûbunun yüceliği ile daha kısa kahramanlık şiirlerinden, daha iddiasız halk öyküleri ve balatlardan ve daha süslü ortaçağ romanslarından ayrılır (AB, 1987, C.7: 187).

Mitosların birleşmesiyle épopéler oluşur. Épopéler yani destanlar, yazı öncesi insan topluluklarının ilkel tarihlerini oluşturur. Bu bakımdan destan kahramanları, mitoslardaki tanrılar ve tanrısal güçlerle hayattaki insanlar arasında köprüler kuran kişilerdir. Bu yönüyle destanlar mitoslara göre gerçeğe daha yakındır. Bir destanın oluşması için büyük olaylarla karşılaşmak gerekir. O zaman, o topluluğun içinde bulunan ozanlar bu olayları ayrı ayrı epizotlar halinde dile getirirler. Göçler sonrasında bütün geçmişlerini ozanların sözlü

rivayetlerinden öğrenen halk arasında yeni birtakım epizotların oluşmasına ya da menkabelerin bir kahraman çevresinde toplanarak yeni eposların çıkmasına neden olur. Daha sonra dağınık parçalar, destan daireleri adı verilen bölümler halinde toplanır. Bu daireler birbirine bağlanarak o ulusun destanı ortaya çıkarılır. Bir kavim ya da bir ulus destan devrini geçirdikten sonra halk arasında yaşayan ve kitaplara geçmiş parçalar birbirine paylaştırılarak birleştirilir (TDEA, 1977: C.2, 263; Yetiş, 1994: C.9, 202).

Edebiyat kuramcıları ve araştırmacılarına göre destanda bulunması zorunlu başlıca öğeler tek, toplu, kahramanca ve gerçeğe benzemekle birlikte harikalarla dolu bir olay ile toplumun ilgisini çeken bir kişidir. Ayrıca ikinci derecedeki kişilerin de belirgin olması, mutlaka metnin şiirsel bir anlatım karakteri taşıması ve esas konunun anlatıldığı bölümlerin yanında çeşitli epizotlarla bir bitiş bölümünü kapsamaması gerekmektedir. Bunlardan başka dil, hayal gücü ve nazım güçlü, hayaller canlı, duygular yüksek olmalı, bir bütünlük içinde ve samimi bir şekilde döneminin sosyal ruhunu yansıtmalıdır (Yetiş, 1994, C. 9: 202).

Asya kıtasının çeşitli bölgelerinde yaşayan Türk boyları arasında zengin bir destan geleneği bulunduğu kabul edilir. Ama bu sözlü gelenek ürünleri çok sonraları yazıya geçirildiğinden özgün biçimleriyle bugüne ulaşmamıştır. Bazı destanlar bütünlüğünü yitirmiş, biçim ve içerik değişikliğine uğramıştır (AB, 1987, C.7: 188).

Türk epik destanlarının oluşumunda, ata kültürünün veya ata ruhlarına tapınma inancının başlangıç noktasını oluşturmasının bir başka delili de yine eski destanlardaki mitolojik düşüncenin bir görünüşü olan kahramanların çeşitli hayvanlara ya da hayvanlardan insanlara dönüşmeleridir. Bu özellik ilk totem, antropomorfik görüşlerle sıkıca bağlantılıdır. Bu gibi kahramanlar bütün kabilenin ilk anası ya da atası şeklinde verilir (Çobanoğlu, 2003: 37).

Destanda kişi fert olarak kendiyile ve mensubu olduğu millet de kendi içinde uyumlu, birlik ve beraberlik içindedir. Kahramanın mensup olduğu millet çatışmaları, hataları, çelişkileri olmayan, olumlu değerlerle donatılmış, yüceltilmiş bir şekilde bir tarafta bulunur. Karşı tarafta ise olumsuz değerlere sahip, kusurlu, suçlu, zararlı, yok edilmesi gereken kişi, topluluk, afet, bela, canavar vb. karşı dış güçler bulunur. Birbirinden bağımsız bu iki gücün çarpışmaları destanın konusunu oluşturur (Çetin, 2003: 26).

Oğuz Türklerinin bilinen en eski destan anlatıcılarına “Ozan” adı verilir. Daha sonraki dönemlerde, “âşık”, “kıssahan” ve “meddah” da değişik icra bağlamlarında da olsa destancı anlamında kullanılmıştır. Etimolojisi konusunda çeşitli fikirler ileri sürülen ozan kelimesi “gelip geçen, yetişen, yükselen, akan, uzayan” anlamlarını taşıyan “ozmak” fiilinden türetilmiş olmalıdır (Çobanoğlu, 2003: 64). Destan metinlerini anlatan ve genel olarak destancı adını verdiğimiz sanatçının Türk lehçelerinde “Bahşi”, “Jırav”, “Akın”, “Gayçı”, “Ozan”, “Şair” olarak adlandırıldığı görülür. Bu sanatçıların çoğunlukla sözlü olarak yarattıkları bu eserlerin belli bir zaman sonra kesin şeklini aldıkları ve son aşamada ise yazıya geçirildikleri kabul edilmektedir (Ekici, 2002 a: 29).

İnsanları yakından ilgilendiren hemen her olay destan konusu olabilir. Daha çok yaratılış, toplum vicdanında iz bırakan savaşlar, bir kişi veya bir milletin kahramanlıkları ve doğal âfetler, hikâye dışından katılan öğüt, kıssa, masal ve epik karakterli biyografik bilgilerle zenginleştirilerek genellikle anlatıma dayalı manzumeler şeklinde destana dönüştürülür (Yetiş, 1994, C. 9: 202).

Destan kahramanları olağanüstü özelliklere sahip olduğu hatta bazı özellikleriyle ilahi bir güce bile sahip oldukları kabul edilir. Destan kahramanları bu özellikleriyle olağanüstülüğü yakalarlar ve destanlara olağanüstülük kazandırır. Bunun yanı sıra bu olağanüstü kahramanlar hareketleri, duyguları, düşünceleri, insan kaderi yaşamaları bakımından destana insanî bir özellik de katmışlardır. Bundan dolayı destanlar her dönemde

önemini korumuştur ve ilgiyle karşılanmıştır (Yetiş, 1994: C.9, 202).

“Üslûp bir kişinin veya bir türün anlatımda uyguladığı özel anlatım biçimidir. Bireyin kendine özgü özel üslûbu olabileceği gibi bir sözlü kültür geleneğinin de kendine özgü bir üslûbu olabilir. Destanların da kendine özgü üslûp özellikleri vardır: Ses taklitlerinden doğmuş kelimeleri tekrarlamak. Karşılıklı diyaloglarla anlatımda monotonluğu kırmak. Hitaplar ile destancı duygularını ifade eder. Destanlarda geçişleri ve bütünlüğü sağlamak amacıyla kalıp ifadeler kullanılır. Kalıp ifadelerle dinleyiciye zamanın geçtiği hissettirilir. Bu tür kalıp ifadeler kız istemek, savaşları anlatmak, tehdide cevap vermek, çocukluk dönemlerinin geçişlerini anlatmak vb. durumlarda kullanılır. Destanlarda benzetmelere çok yer verilir. Abartılara destanlarda çok rastlanır. Abartılan her zaman kahraman değildir. Bazen düşman da abartılarak anlatılır. Destanlarda şiirsel tekrarlardan da yararlanır. Aliterasyonlar destan üslûbunun vazgeçilmez ögesidir” (Çobanoğlu, 2003: 90-97).

Destanda yer alan değişik malzemenin kaynağı, milletin tarihi kadar eskidir. Bu malzemenin (destan motif ve öğeleri) kültür ve bilinç birikimi içinde bir oluşum seyri vardır. Destanların bünyesinde yan yana gelen millî malzeme ve değişik öğeler, destanlara millî olma niteliğini kazandırmıştır (Öztürk, 1985: 170).

Destanlardaki anlatım dili, aynı zamanda ortak konuşma dilinin ortak zenginliğini ve anlaşılabilirliğini yansıtır. Destanların ve destan anlatıcılarının bu özelliklere sahip olan dil kullanımları özellikle tarihsel bağlamlar düşünüldüğünde dilin işlevliğinin gelişmesinde ve okuma-yazmanın olmadığı veya çok az olduğu bir sosyo-kültürel yapı içinde geniş kitlelerin sözel yeteneklerini geliştirmede ne denli işlevsel olduğu ortaya çıkmaktadır. Türk destanlarının anlatımında icracılar üç ayrı anlatım tekniğini kullanmışlardır. Söz konusu anlatım teknikleri nazım, nesir, nesir-nazım karışımından meydana gelmektedir (Çobanoğlu, 2003: 89).

Türk boylarının sözlü anlatımında icra tarzı ve anlatı tipi, metin ve bağlam, özel tipteki destan anlatıcısı ve onun repertuarı arasında çok yakın bir ilişki söz konusudur. Türk boylarının destanî şiirinin doğasını kapsamlı bir şekilde ve daha iyi anlamak için, bir kişi, hem anlatmaların metin özelliklerine (kısaca şekil ve içeriğe ait özelliklerine) ve bir toplumun değerler sistemi içinde onların ezberden okuma tarzından çeşitli şekillere ulaşan destanların icra edilme şekline de bakmak zorundadır (Reichl, 2002: 126).

Destancılar da, adları ne olursa olsun Türk dünyasının tamamında “tekin olmayan insanlar” veya “sosyo-kültürel olarak kabul edilmiş yollara olağanüstü güç veya güçlerle iletişim içinde olan ve sanatlarını bu iletişime mebni olarak yapan insanlar” gözüyle bakılan ve kendilerine Tanrı veya diğer olağanüstü güçler tarafından verilen ilhamla, bakıcılık, buluculuk, bilicilik, büyücülük yapabilen ve sıradan bir fani için bazı sosyo-kültürel bağlamlarda taklit edilmesinin bile lanetlenmiş bir ölümü getireceğine inanılan ve bu nedenle de kutsal, yarı kutsal imişçesine bir muameleye tabi tutulan ve neredeyse “mutlak gerçek” ve “gerçek tarih” olduğu düşünülen “destanlar” meydana getiren insanlar olarak kabul edilmektedir (Çobanoğlu, 2003: 64).

Genel olarak, destancıların yetişme ve eğitimleri üç temel döneme ayrılmaktadır. Bunlar “dinleme” ve “özümseme”, “uygulama” ve “eleştirel bir dinleyici önünde icra” dır (Çobanoğlu, 2003: 73).

Destancının ilişki içinde olduğu dinleyiciler de destanın icrasında önemli rol oynamaktadır. Destan icrası ve dinleyiciyle destanın iletişimi bağlamında yaklaşıldığında ilk anda destanla hiçbir şekilde ilişkili gözükmeyen bu bağımsız kısımların son derece işlevsel bir yapıya sahip olduğu rahatlıkla görülebilir (Çobanoğlu, 2003: 81).

Destanların girizgâh bölümünde destan anlatıcısı dinleyicilerle ön iletişim kurar, onların ne isteyeceklerini anlamaya çalışarak zihninde anlatacağı metni tasarlamaya başlar. Bu açıdan anlatılacak destanın anlatım biçimini belirleyen dinleyicidir (Çobanoğlu, 2003: 81-82).

Destanların yanlış icra edilmesi veya icrasına kötü davranılması durumunda bu tür hareket edenlerin olağanüstü güç veya güçlerle cezalandırılacağına dair inançlar da yine bir cephesiyle destanların anlatımında yaşar ve memoratların türemesine sebep olur. Örneğin; Köroğlu'nun her gece Erzurum âşık kahvehanelerinin birinde destanın kollarının anlatılmasını dinlemeye geldiği inancı ve buna dayalı olarak oluşan efsane ve memoratlar verilebilir (Çobanoğlu, 2003: 68).

Türkmenistan'da Destan Söyleme Geleneği

Türkmen halk edebiyatı, sözlü gelenek kültürü içinde ayrı bir değer olarak görülmektedir (Kolcu, 2000: 413). Türkmenlerin büyük bir bölümünün son yüzyıllara kadar göçebe hayat tarzını sürdürmeleri, sözlü geleneklerinin de canlılığını, dinamikliğini günümüzde dahi etkili bir şekilde sürdürmesine vesile olmuştur. Sözlü gelenek edebiyatının tür olarak zenginliği Türkmen kültürünün önemli bir özelliğidir. Burada, verdiğimiz halk edebiyatı türleri bu zenginliğin ifadeleridir (Çınar, 2004:41).

Destanlar genellikle nazım veya nazım ile nesrin bir arada kullanılmasıyla düzenlenmiş epik eserlerdir. Eski çağlarda söz, ezgi ve seyirlik anlatımın birleşimi ile dile getirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Türkmen destanları temel ve muhtevaya göre çeşitli gruplara ayrılmaktadırlar (Çınar, 2004:41).

Günümüzde bile hâlâ sözlü kültür ortamının hakim olduğu Türkmenler, tabii olarak zengin bir folklor, hazinesine sahiptirler. Türkmen halkının yüzyıllar boyunca meydana getirdiği ve onların hayat tarzlarını, örf, âdet ve geleneklerini, dünya görüşlerini içinde saklayan destan, türkü, masal şeklindeki kıymetli eserler, bilhassa "Toy-tomaşa" denilen düğün, ziyafet törenlerinde veya sohbet toplantılarında sözlü gelenek yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılmıştır (Arslan, 2002:872).

Türkmenistan doğuyla batıyı birleştiren yollar üzerinde bulunması sebebiyle tarihi ve coğrafi yönden olduğu kadar, kültürel yönden de Türk dünyasının merkezi ve önemli bölgelerinden biridir (Arslan, 2002:872).

Halk destanları, Türkmen edebiyat sanatının, eski edebi mirasının büyük bir parçasıdır. Türkmen halkı kendisinin edebi sanatının kendine özgü bir çeşidi olan halk destanlarına ayrı bir ilgi gösterir. Arzularını, dünyaya bakışını, yaşadığı hayata ait olayları, toplumun gelişmesinin çeşitli dönemlerinde tuttuğu yeri sanatla beyan etmiştir. Halk destanları, halkın kahramanlık, vatanseverlik, insan severlik, halka, yurda, aileye, birbirlerine vefalılık duygularını yüzyıllarca işleyen edebiyat eserleridir. Türkmen halk edebiyatının ön saflarında yer alan halk destanları günümüzde de eğitici, öğretici önemi büyüktür. Destanların, onun kahramanları, geçmişin önde gelen temsilcileri olarak örnek alınabilir tiplerdir (Mametyazov, 1998:20).

Türkmenistan'da türkü söyleyen veya saz çalanlara "bahsi" denilmektedir. Bahsiler; repertuarları ve icraları bakımından termeci ve hikayeci olmak üzere iki ana gruba ayrılırlar. Bazı bahşilerin kendi telif eserleri olmakla beraber daha çok usta malı çalıp söylerler. Termeci bahşiler, destanlar veya hikâyeler içinde yer alan manzum parçaları, şairlerin eserleri ile halk türkülerini söylerler. Sözlü gelenek edebiyatının tür olarak zenginliği Türkmen kültürünün önemli bir özelliğidir.

Türkmen halk edebiyatı, sözlü gelenek kültürü içinde ayrı bir değer olarak

görülmektedir. Türkmenlerin yazılı gelenek edebiyatını geç tarihlerde oluşturmaları, sözlü geleneğin canlılığını, dinamikliğini günümüzde daha etkili bir şekilde sürdürmesine vesile teşkil etmektedir (Çınar,1996:353).

Destanlar genellikle nazım veya nazım ile nesrin bir arada kullanılmasıyla düzenlenmiş epik eserlerdir. Eski çağlarda söz, ezgi ve seyirlik anlatımın birleşimi ile dile getirilmiş olabileceği düşünülmektedir. Türkmen destanları tema ve muhtevasına göre çeşitli gruplara ayrılmaktadırlar. "Göroğlu", "Yusup-Ahmet", "Alı Beğ-Balı Beğ", "Dövletyar" destanları kahramanlık destanları olarak değerlendirilmektedir. "Neceboğlan" bahşilerin hayatını dile getiren destan, "Leyli-Mecnun", "Zöhre-Tahir", "Şasenem-Garip" gibi destanlar aşk (lirik) destanları, "Gül-Bilbü", "Gül-Senuber" gibi eserler olağanüstü (fantastik) destanlar olarak nitelendirilmektedirler (Çınar,1996:353).

Destanlar, Türkmen halkı arasında büyük ilgi görmüştür. Destanları başından sonuna kadar söyleyebilenlere "destancı" denilmektedir. Bu destanlar arasında Köroğlu destanının ayrı bir yeri vardır. Destan birçok daldan meydana gelmiştir. Destanda dile getirilen kahramanlık, iyilik, dürüstlük, birlik, vefakârlık, dostluk, vatanseverlik, misafirperverlik vb. unsurlar Türkmen halkının geleneksel hayat tarzını ve dünya görüşünü yansıtmaktadır. Köroğlu bir Türkmen yiğidi olarak geçer. Onun "at oyunu", "it oyunu", "vellemşaha" şeklinde geçen savaş oyunlarının ustası ve kurmayı olması Türkmenlerin bu alandaki ustalıklarını da göstermektedir (Çınar,1996:353).

Sonuç:

Kültürel miras, sürdürülebilir kalkınma ve barışın garantisidir. Destan söyleme geleneği kültür değerlerimizi gün yüzüne çıkarmak, geçmişi gelecek kuşaklara taşımak ve çağdaş yorumlarını yapmak amacıyla sosyal, kültürel ve sanatsal çalışmaları, toplumumuzun değişik kesimleri ile birlikte yürütme ilkesinden hareket ederek gerçekleştirilmelidir. Kültür, ulusları birbirlerine yakınlaştırmakta, insanların barış ve hoşgörü içinde yaşamalarının temelini oluşturmaktadır.

Destan söyleme geleneği çağlar boyu çok geniş coğrafyalara yayılarak evrensel boyut kazanmıştır. Türk dünyası ile destan söyleme yoluyla kurulabilecek kültür köprüleriyle geleneksel kültür değerleri kuşaktan kuşağa sağlıklı yorumlarla aktarılmalıdır.

Her halkın kendine özgü kültürü içerisinde geleneklerin özel yeri vardır. Bu gelenekler halkın bütünlüğünü koruyan ve onu geleceğe taşıyan önemli etkenlerdir. Yaşamın her yönüyle ilgili olan gelenekler, aynı zamanda insanın bir taraftan doğa, diğer taraftan toplumla olan ilişkilerinin yasa niteliği taşımıştır. Bu, yüzyılların ötesinden sürüp gelen manevî bağların gün ışığına çıkmasını hızlandırmış oldu. Asya'da bir çok yeni devlet kültürel birlik etrafında yoğunlaşarak, ortak kültür değerlerine sahip çıkma gayreti içine girdi. Bu çabaların en önemli odağı halk kültürüdür.

Uluslar arası toplantılarda, geniş coğrafyaya yayılmış ortak halk kültürü sık sık gündeme gelmekte, çözümler üretilmekte, kaynakları araştırmak, kültür varlıklarını incelemek için neler yapılabileceği soruları tartışılmaktadır. Bütün bu çalışmaları yapabilmek için yetişmiş kadrolara ve bunları koordine edebilecek bilimsel kuruluşlara ihtiyaç olduğu açıktır. Kültürel yapılarıyla ilgili araştırmalar yapmak için kültürel ilişki protokolleri imzalanmıştır.. Bu konudaki çalışmalarda belli bir mesafe alınmış ama bu yeterli olmamıştır.

Türk halk kültürü, geniş coğrafyada geleneksel yaşamı sürdüren Türk topluluklarının yüzyıllar boyunca kendi dil, kültür ve beğenileriyle oluşturup yaşattıkları kültürün ortak adıdır. Türk halk kültürü; Türklerin göçüp yerleştikleri, devlet kurup egemen oldukları bütün ülkeleri kapsar. Bu kültür halkın duygu, düşünce ve beğenisiyle süzülerek günümüze gelmiş,

toplum, insan ve doğa gerçeğiyle şekillenmiştir.

Türk bölgeleriyle uzun yıllar boyunca yaşanan kopukluk, Anadolu ve diğer Türk sahalarındaki Türk araştırmacıların yapılması gereken bu çalışmalar için gerekli hazırlıkları yapmasını engelleyerek bütüncül ve karşılaştırmalı yaklaşımları doğurabilecek ortak eleştirel bakışta birlik sağlanmasını geciktirmiştir. Türk toplumunun binlerce yıllık tarihsel bir süreçte meydana getirdiği halk kültürü geleneği geçmişi ve bugünüyle bir bütün olarak ele alınmalıdır.

Ortak Türk halk kültürü geleneği, kültürel kimliklerinin ana kaynaklarından bir bölümünü oluştururken, öte yandan da tüm insanlığın paylaştığı ortak bir mirastır. Bu mirasın kökleri yerel tarihlerin ve doğal çevrelerin derinliklerine uzanır. Halk kültürü kültürel çeşitliliğin korunması için gerekli temel öğelerden biridir. Sözlü kültür, insanların belleğinin bütün toplumlarda yaşamasının ön koşuludur. Ancak böylelikle uygarlıklar kültürü korunabilir. Kültürel miras, yaşam verdiği kültürel çeşitlilik gibi, sürdürülebilir kalkınma ve barışın garantisidir.

Tarihi miras, kültür, tüm bu zenginlikler, güzellikler hepimizindir. Bunlar aynı zamanda insanlığın da ortak malıdır. Halk kültürü ürünlerin uluslararası ilişkilerde kullanılması kültürel mirasın yaşatılıp evrensel kültüre kazandırılmasına katkı sağlayacaktır. Kültür, ulusları birbirlerine yakınlaştırmakta, insanların barış ve hoşgörü içinde yaşamalarının temelini oluşturmaktadır.

Türkiye- Türkmenistan halk kültürüyle ilgili konularda ortak yayınlar yapılmalıdır. Günümüz halkbilimi anlayışına göre ham malzemelerin toplanarak ileride değerlendirilmesi gibi bir lüks yoktur. Bilgi üretilmeli, bulgular topluma sunulmalıdır. Bilgi teknolojisi ortak halk kültürü alanında kullanılarak "Türk- Türkmenistan Halk Kültürü Metin Bankası" oluşturulmalıdır. Bu konudaki yazılım programları desteklenmelidir. Programlama alanında çalışanlarla Türkologların ortak çalışmaları gerekir. Araştırmalarında günümüzün bilgisayar teknolojilerinden yararlanmak gerekir. Bu konudaki yazılım programları desteklenmelidir.

Ortaklaşa düzenlenecek programlara Türk- Türkmenistan araştırmacılarının katılımı sağlanmalı; bu potansiyelin kullanılması üzerine, yorumlar yapılmalı çözümler üretilmelidir. Türk- Türkmenistan ile ilgili dünyada yapılmış çalışmaları toplayarak ve destekleyerek Türk Dünyası ile ilgili bir arşiv ve kütüphane kurmak uluslar arası toplantılar yaparak, problemleri çözmek için ortak çözümler üretilmelidir. Dünyadaki benzer kuruluşlarla işbirliği yapılarak; bilgi, malzeme ve araştırmacı değişimi sağlanmalı ortak bilimsel toplantılar düzenlenmelidir.

Kültür, ulusları birbirlerine yakınlaştırmakta, insanların barış ve hoşgörü içinde yaşamalarının temelini oluşturmaktadır.

1. Türkiye-Türkmenistan araştırmaları kurumsallaştırılarak işbirliği yapılarak geliştirilmelidir.

2. Türkiye ve Türkmenistan'ın tanıtılması için her iki ülkede kültür merkezleri açılmalıdır.

3. Türkiye ve Türkmenistan'daki insanlığın ortak mirası olan tarih, kültür ve sanat değerlerinin korunması ve geliştirilerek gelecek kuşaklara aktarılması için gerekli çalışmalar yapılmalı ve tedbirler alınmalıdır.

4. Türkiye ve Türkmenistan kültürü araştırmalarında kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek yeni, orijinal bakış ve yöntemler geliştirilmelidir.

Dünyada bugün uygarlık olarak nitelediğimiz değerler bütünü, insanlığın ulaştığı düzeyi göstermektedir. Bu değerlerin oluşmasında toplumların, birbiriyle etkileşim içinde olan kültürlerinin de kuşkusuz büyük katkısı bulunmaktadır. Dünyamızın bu kültürel zenginliğinin ve çeşitliliğinin korunup geliştirilmesini sağlamak hepimize düşen bir görevdir.

Kaynakça

(AB) Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi,1987, "Destan Maddesi", C.7, Ana Yay. İstanbul.

Arslan, Mustafa (2002), Türkmenistan'da Destan Dünyası, Türkler, Yeni Türkiye Yayınları, C. 19, s. 872, Ankara

Boratav, P.Naili; 1982, Folklor ve Edebiyat, İstanbul, Adam Yay.

Çetin,Nurullah, 2003, "Roman Çözümleme Yöntemi" Öncü Basımevi, Ankara.

Çınar, Ali Abbas, 1996), Türk Dünyası ve Halk Kültürü Üzerine Araştırmalar, İncelemeler, Muğla.

Çınar, Ali Abbas (2004), Türkmen Halk Kültürü İncelemeleri, Elit Ajans, İzmir

Çobanoğlu, Özkul (2003), Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Akçağ Yayınları, Ankara

Çotuksöken, Yusuf, 1994, "İslamiyet Öncesi Türk edebiyatı, Thema Larousse, İstanbul

Ekici, Metin, 2002, "Destan Araştırma ve İncelemelerinde Kullanılan Bazı terimler hakkında I"Milli Folklor Dergisi, S.53, Ankara.

Kolcu, Ali İhsan (2006), Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı, 2. basım, Salkımsöğüt yay., Erzurum

Mametyazov Babış Türkmen Halk Destanları Türk Lehçeleri Ve Edebiyatı Dergisi, Ankara Üniversitesi Tömer Yay., Sayı:20, Ağustos 1998

Reichl, Karl, 2002, Türk boylarının Destanları, TDK yayınları, Ankara

Öztürk, Ali, 1985, "Türk Anonim Edebiyatı, Bayrak Yayıncılık, İstanbul.

(TDEA) Türk Dili Edebiyatı Ansiklopedisi, "Destan Maddesi", C.2, Dergah Yay. İstanbul.

Yetiş, Kazım, 1994,"Destan Maddesi" , TDV. İslam Ansiklopedisi, C.9 TDV Yay. İstanbul.